

หัวข้อวิทยานิพนธ์	“เทพประติมาน”ในงานจิตรกรรม :ศึกษาเฉพาะกรณีเทพผู้พิทักษ์ อุโบสถและวิหาร สมัยรัตนโกสินทร์
ชื่อนักศึกษา	นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ
ภาควิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ
ปีการศึกษา	๒๕๕๐

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงคติและรูปแบบของภาพเทพผู้พิทักษ์ จากอุโบสถและวิหารในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยศึกษาเฉพาะกลุ่มเทพผู้พิทักษ์จากอาคารหลัก ๔ หลัง ได้แก่

๑. อุโบสถวัดราชนัคคาราม
๒. วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม
๓. อุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม
๔. อุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราม

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ผลสรุปจากการวิจัยว่า ภาพเทพผู้พิทักษ์จากอาคาร ๔ หลังดังกล่าว เป็นการอัญเชิญเทพต่าง ๆ มารักษาพระทวารและบัญชี (ประตู/หน้าต่าง) เป็นการเฉพาะองค์ ซึ่งเป็นการเน้นให้เห็นถึงเรื่องราวและความสำคัญของเทพผู้พิทักษ์ให้มีบทบาทมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้เนื่องจาก จิตรกรรมเทพผู้พิทักษ์ในสมัยก่อนหน้านี (สมัยอยุธยา) ได้เขียนเป็นภาพเทพประทับยืนบนแท่นตามแบบประเพณี ที่มีได้ให้ความหมายอันแสดงถึงเทพองค์ใดแน่ชัด แต่เป็นภาพรวมที่หมายถึงผู้ปกป้องรักษา หรือ “อารักษ์” ประจำพุทธสถานเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงโดยให้ความสำคัญแก่เทพเพิ่มขึ้นนี้ ได้เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา โดยเทพผู้พิทักษ์ที่พบจากอาคาร ๔ หลังที่ใช้ในการศึกษานี้ สามารถจัดแบ่งกลุ่มออกได้เป็น ๕ กลุ่ม

ภาพเทพต่าง ๆ ที่นำมาเป็นผู้พิทักษ์อาคารนี้ ส่วนมีที่มาจากศาสนาฮินดูเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามเทพเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้พบว่า มีบทบาททางศาสนาพุทธด้วย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการผสมผสานทางด้านคติความเชื่อระหว่างพุทธและฮินดูมาตั้งแต่สมัยก่อนหน้านี้อแล้ว ภาพของเทพทั้งหลายเหล่านี้ ส่วนใหญ่ได้ถ่ายทอดมาจากเนื้อหาในคัมภีร์นารายณ์สิบปางของไทย (ที่คงรับเทพปกรณัมมาจากอินเดีย และนำมาดัดแปลงเนื้อหาบางอย่างตามความนิยมของไทย) ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงถึงตัวละครในวรรณกรรม (นารายณ์สิบปาง) แล้ว ก็ยังเป็นการอัญเชิญมาเป็นเทพผู้พิทักษ์ได้อีกประการหนึ่งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากเทพต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นเทพผู้ทรงฤทธิ์ ที่มีพลัง

อำนาจทั้งด้านสร้างสรรค์และทำลายสิ่งชั่วร้าย จึงมีความเหมาะสมกับคติอารักษ์เดิมของไทยได้เป็นอย่างดี

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ คติการเขียนภาพในลักษณะเช่นนี้ได้พบเฉพาะ ๔ อาคารที่นำมาใช้ศึกษาครั้งนี้เท่านั้น และอาคารเหล่านี้ก็ล้วนเป็นพระอารามหลวง และพระอารามประจำบรรราชวังทั้งสิ้น จึงมีความเป็นไปได้ว่า คติของการเขียนภาพดังกล่าว จำกัดเฉพาะพระอารามสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์เท่านั้น ซึ่งก็อาจมีความสอดคล้องกับคติของเทวราชา ที่สมมุติให้กษัตริย์เปรียบประดุจเทพ ดังเช่นที่เคยปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว